

ПРІОРИТЕТНІСТЬ ФАКТОРУ БЕЗПЕКИ У ЕКОНОМІЧНІЙ ПОВЕДІНЦІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Функціонуючи в умовах динамічного зовнішнього та внутрішнього середовища, особливо нестабільного за останні роки, поглиблюються протиріччя, які існують в економічних відносинах вітчизняних підприємств та з'являються все нові загрози стабільному та ефективному їх розвитку. Підтвердженням зазначеного є виявлені тенденції розвитку економіки України в результаті попереднього дослідження промисловості та машинобудівного комплексу зокрема, а саме:

– трансформаційна криза української економіки з 1991 р., яка охопила всі сфери і стала суттєвою перешкодою на шляху забезпечення сталого розвитку економіки, і як наслідок комплексна криза з 2008 р.;

– зростання внутрішніх і зовнішніх загроз, включаючи спад обсягів та технічного рівня виробництва, втрат традиційних ринків, деіндустріалізацію економіки, зруйнування науково-технічного потенціалу, згорання інвестиційної діяльності, розвиток тіньової економіки та її криміналізацію;

– наявність реальних збитків, що завдаються економіці країни через відсутність адекватної перехідному періоду державно-правової та соціально-економічної бази для практичного переходу української економіки на ринкові відносини, відсутність кредитування, зростання боргів, збільшення кількості збиткових підприємств, нездатність підприємств здійснювати фінансове забезпечення виробничо-господарської діяльності,

які доводять виключну актуальність та необхідність посилення уваги до проблеми забезпечення економічної безпеки як пріоритетної.

Концептуальний опис місця і ролі фактору економічної безпеки у поведінці підприємства (на прикладі машинобудівних підприємств) ґрунтується на результатах авторських досліджень. Необхідним є визначення домінантних факторів (передумов) формування поведінки підприємств за функціональної ролі безпеки, яка на практиці об'єктивно проявляється у своєрідних сценаріях прийняття управлінських рішень. Відзначимо: особливості економічного ландшафту та фактори впливу, що у сукупності визначають поведінку – дії – окремого підприємства та їх груп, реалізуються лише і насамперед у конкретних рішеннях тих економічних агентів, чия економічна влада на даний час є головною у полі діяльності підприємства. Акцентуємо увагу на тому, що роль інших соціально-економічних факторів на особливості поведінки підприємств визначаємо як суттєву, але другорядну.

Таким чином, як було доведено у попередніх дослідженнях, на даний час ключовими за критерієм наявності економічної влади є власник та директорат машинобудівних підприємств. Чітко визначити пріоритет одного з них представляється проблематичним, оскільки, як показали результати дослідження, існують 2 основні типові ситуації: 1) коли власник має переважаючу владу; 2) коли таку владу має директор (як різновид ситуації – він же є і власником). Чисельно на даний час переважає перший варіант. Але у будь-якому разі, за виключенням дуже поодиноких випадків, роль директора, навіть при домінуючій ролі власника, залишається значною. Тому постановку задачі було здійснено за умови, що першим фактором передумови є взаємодія у системі «власник – директорат».

Водночас результати попередніх досліджень засвідчили, що, на фоні інших, домінуючими правомірно визнати роль внутрішніх мікроекономічних умов, а також фактор збільшення та

посилення загроз для вітчизняних машинобудівних підприємств по мірі поглиблення ринкових відносин в Україні.

Принциповим представляється те, що вплив всіх трьох зазначених факторних передумов реалізується через особливості управлінського процесу. Звертаємо увагу на тому, що, на нашу думку, роль взаємодії «власник – директорат» та внутрішньоекономічних умов носять прямий вплив, тоді як посилення загроз у трансформаційний період – опосередкований вплив.

Зміст же управлінського процесу завжди обумовлений вибором (варіанти «так» чи «ні») певного рішення. Такий вибір не є хаотичним, а відображає філософію, ідеологію управління, обумовлену сукупністю суб'єктивних та об'єктивних факторів, при чому перші є, очевидно, похідною до об'єктивних передумов. Таким чином, якими б не були декларативні тлумачення з боку різних економічних агентів, за умовно сталих умов (незмінності впродовж достатньо тривалого періоду) самих агентів, всі рішення будуть здійснюватися за одним алгоритмом. Такий алгоритм, з одного боку, відображає існуючу модель поведінки, а з іншого – безпосередньо її формує. В свою чергу, вибір рішення обумовлений певним набором інтересів і мотивів агентів, які приймають основні дії в межах наявної економічної влади; в свою чергу, інтереси і мотиви визначають пріоритети прийняття рішень.

Іншим принциповим концептуальним моментом є твердження про те, що такий алгоритм може бути (і є) чітко визначеним. За нашими спостереженнями, існує три чіткі різновиди пріоритетів прийняття управлінських рішень: 1) опортуністична модель; 2) модель безпеки; 3) модель максимізації фінансового результату (прибутку).

Такі висновки були отримані на основі 3 джерел інформації: 1) інтерв'ювання 7 директорів підприємств – об'єктів дослідження, де основу інтерв'ю складала питання щодо найбільш характерних управлінських задачах, що виникали, як такі задачі вирішувалися і якою була аргументація при прийнятті саме такого рішення; 2) вивчення історії підприємств, що аналізувалися, впродовж 1990-2010 рр., де основний акцент було зроблено на тому, з якими проблемами стикалося підприємство, як такі проблеми вирішувалися, якими були причини саме таких дій і якими були наслідки зазначеного; 3) особистих спостереженнях авторів, які було зроблено в якості консультантів дирекції підприємств. Зауважимо, що в процесі інтерв'ювання з боку опитуваних спрощене тлумачення кожної з моделі мало відповідно такі інтерпретації «в інтересах керівництва», «щоб зберегти підприємство», «щоб розвиватися і заробляти». Слід також зазначити, що подібні трактування спостерігалися і з боку інших груп агентів (персоналу, фахових менеджерів і т.д.).

Наступним етапом дослідження стало аналізування того, наскільки адекватним була подібна типізації моделей прийняття управлінських рішень та чи існує кореляція щодо поширення тієї чи іншої моделі під впливом інших умов. Насамперед цікавила версія про взаємозв'язок між моделлю прийняття рішень та економічною поведінкою підприємств. Як результат було виявлено певні тенденції, які підтвердили в цілому попередню гіпотезу про роль безпеки в управлінні сучасним вітчизняним промисловим підприємством. Такими тенденціями стали: 1) переважна частка мотиву безпеки при прийнятті управлінських рішень; 2) зростання негативного оцінювання управлінських рішень по мірі зменшення ієрархії опитуваних на підприємстві, що проявлялося у збільшенні частки опортуністичних оцінок та зменшенні інших.

Надалі визначали залежність між типом економічної поведінки підприємства та характером управління. Знову ж таки, розуміючи обмеженість опитування, акцентувати увагу на виявленій тенденції – по мірі того, як підприємство згортало свої виробничі функції як основні, оцінювання рівня опортуністичності процесу управління було істотно вищим. Це підтвердило гіпотезу як про наявність прямої залежності між моделлю економічної поведінки і стилем управління, так і про головну роль управлінського фактору при формуванні певної моделі поведінки.

Відтак, наведені твердження є свідченням того, що концепція безпеки є головною у функціонуванні сучасних вітчизняних промислових (машинобудівних) підприємств і що реалізується ця функціональна залежність насамперед за рахунок управлінського фактору.